

Dâvûd-i Kayserî

A. Turan AKBULUT

I — a) DÂVÛD-İ KAYSERİ'NİN YAŞADIĞI (8. Hicri/14. Milâdi) ASIRDA OSMANLILARIN DURUMU :

Bu dönemde Osmanlı Devleti yeni bir devreye girmektedir. O zamana kadar küçük bir boy olan Osmanoğulları, Orhan Gazi Devrinde atılan temelle İmparatorluk olma yoluna girmiştir.

Orhan Beyin Saltanatının ilk devresi, Bizans Devleti ile mücadeleye içinde geçmiştir. İlhanlıların Anadolu Vâlisi Timurtaş Beyin (728/1327)'de idam edilmesi ile bu devletin baskısından kendini kurtaran Orhan Gazi Devletinin, istikbâlinin temin edilebilmesini, İstanbul tarafındaki Bizans Kalelerinin alınmasına bağlı olduğuna inanıyordu. Bursa'nın düşmesinden sonra İznik, Orhan Gazi tarafından muhâsara edilerek 731/1331 tarihinde fethedildi.

Bu mühim Bizans kalesine sâhip olan Orhan Gazi Fetihden sonra, hemen burayı imara girişti. Mevcut kiliselerin Mescid'e çevrilmesini ve birinin de, Medrese hâline getirilmesini emretti. Bu Medresenin Müderrisliğine de, -otuz akçe yevmiye ile- akli ve nakli ilimlerde yüksek dereceye ulaşmış olan Şeyh Dâvûdî-i Kayserî'yi getirdi. Bilâhare Orhan Gazi 736/1336-37 de yeniden bir Medrese inşâ ettirdi. Dâvûd-ı Kayserî de, ölümüne kadar bu Medresede Müderrisliğe devam etti.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan sonra devlet adamları maârif işlerine önem verdiler. Süratle genişleyen topraklarda diğer İslâm Ülkelerindekine uygun Medreseler tesis etmeğe başladılar. Bu Medreseler esas itibariyle aynı kalmakla beraber bilhassa teşkilât bakımından bir çok değişiklikler geçirdi.

Osmanlılar zamanındaki Medreseler daha önceki Amasya, Konya, Kayseri, Karaman ve Aksaray gibi Anadolu şehirlerindeki Medreselerin devamı sayılırlar. İlk Osmanlı Medresesini İznik'te Orhan Gazi tesis etmiş oldu. Bu Medreseyi, Süleyman Paşa'nın yine İznik'te yaptırmış olduğu Medreseden ayırt etmek için buna «İZNIK ORHÂNİYESİ» denilmiştir.

Gerek Dâvûd-i Kayseri ve gerekse halefleri Tâcüddini'l-Kürdi ve Alâüddini'l-Esved, devrin büyük âlimleri arasında sayılıyordu. Bu nokta göz önünde tutulursa, İznik Orhâniyesi'ni yüksek bir müessesese olarak kabul etmek gerekir.

Osmanlı Devletinin ilk teşkilâtı Orhan Gazi zamanında kuruldu. Orhan Gazi'nin Beyliğinin hudutları artık devamlı genişlemekte olduğundan yeni müesseseler ile sağlam temellerin atılması bu siyasi varlığa bir hayatiyet ve devamlılık sağlamaktaydı. Ulemâdan olan Vezir Alâeddin Paşa ile Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil Efendinin bu konularda çok büyük yardımları olmuştur. (1)

b) DÂVÛD-İ KAYSERİ'NİN YAŞADIĞI BÖLGE, KAYSERİ :

Kayseri'nin Türkler tarafından ne zaman ve kimin tarafından fethedildiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yalnız şurası kesin olarak bilinmelidir ki 1071 Malazgirt zaferinden sonra Kayseri, Türk hâkimiyeti altına girmiştir. İlk hâkimlerinin Dânişmendliler veyâ Selçuklular olduğu konusunda da rivâyetler vardır. Fakat şurası bir gerçektir ki, Kayseri en parlak devrini Selçuklular idâresinde yaşamış ve değerli âbideler ile süslenmiştir.

XII. asrın sonlarına doğru II. Kılıçaslan devletini 12 oğlu arasında taksim etmiş Kayseri Nüreddin Sultan Şâh'a düşmüş, daha sonra çok çeşitli hâdiselere ve hâkimiyetlere sahne olmuştur.

641/1243 de Köseadağı hezimetinden sonra Kayseri tahrip edilmiştir. Selçuklu Sultanlarının haraç vermeyi kabul etmesi üzerine 642/1244-45 yıllarında istilâdan kurtulan şehir, yavaş yavaş kalkınmıştır.

675/1277 de Mısır Memluk Sultanı Melikü'z-Zâhir, Moğolları mağlûp ettikten sonra Kayseri'yi ele geçirmiş ise de, fazla kalamadan Mısır'a geri dönmüştür.

1 — İslâm Ansiklopedisi, «Orhan Gazi» ve «Mescid» maddeleri; Müneccimbaşı Ahmed Dede, Müneccimbaşı Tarihi 1. Cilt Kervan Kitapçılık Mat. İst. S. 90-91; Baltacı, Cahit Dr. XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri İrfan Mat. İst. 1976 s. 326; Öztuna Yılmaz, Türkiye Tarihi 2/

İlhanlıların Anadolu'ya tayin ettikleri umûmî vâliler XIII. asrın sonunda Kayseri'de metbûları nâmına sikkeler bastırmışlardır.

Daha sonra fiilî hâkimiyet 1343 de Eratna'nın eline geçmiş, Kayseri bu hükümdarın Sivas'tan sonra pâyitahtı olmuştur. Emir Eratna'nın kurduğu devlet 1480 tarihine kadar devam etmiştir.

777/1375-76 da Eratna'nın torunu Ali Bey zamanında Karamanlılar Kayseri'ye hücum etmişler, hükümdar kendisi Sivasa çekilerek şehrin müdâfaasını Kadı Burhâneddin'e bırakmıştır. 800/1397 tarihinde Kadı Burhâneddin'in savaşta öldürülmesi üzerine şehir Osmanlı hükümdarı I. Beyazıt'a geçmiştir.

Timur'un istilâsından sonra Karamanlıların eline geçen şehir, Dülkâdir oğulları ile Karamanlılar arasında sık sık el değiştirmiş, II. Murad zamanında tekrar alınarak Dülkâdir oğullarına verilmiştir. Bu şehir daha sonra Osmanlılar, Safevîler ve Memlûklular tarafından çeşitli savaşlara sahne olmuştur. (2)

İşte Dâvûd-ı Kayserî böyle kargaşalık bir dönemde burada yaşamış ve bütün siyâsî cereyanlardan uzak kalarak kendisini ilme ve bilhassa tasavvufa vermiştir.

II — a) HAYATI :

Künyesi ;

Şeyh Şerefüddin Dâvûd b. Mahmûd b. Muhammed el-Kayserî
(751 H./1350 M.)

Yedinci Hicri asrın ilk yarısı (650/1252)'nden sonra Kayseri'de doğmuştur. (3) Doğum tarihi konusunda kaynaklarda hiç bir kayda rastlanamamıştır. Ancak 673/1274 de Konya'da vefat eden Sadreddin-i Konevi ve 682/1283 tarihinde yine Konya'da ölen Kadı Urmevi'den ders okuduğu dikkate alınacak olursa, doğumu konusunda yukarıda yapmış olduğumuz tahminin doğruya yakın olduğu kabul edilebilir.

Osmanlıların ilk âlimlerinden olan Dâvûd-ı Kayserî, memleketi olan Kayseri'de bir müddet ilim tahsil ettikten sonra, Mısır'a gitmiş, orada da ileri gelen ilim adamlarından Tefsir, Hadis, ve Usûl dersleri okumuş, Felsefe ve Mantık da öğrenen Dâvûd-ı Kayserî akli ve nakli ilimlerde yüksek dereceye ulaşmıştır.

2 — İ. Ansiklopedisi, «Kayseri» maddesi.

3 — Dâvûd-ı Kayserî, Karamanoğulları devrinde de yaşadığı için kendisine lakap olarak «el-KARAMÂNÎ» de denilmiştir.

Bu arada Sadreddin-i Konevi'nin halifelerinden Şeyh Kemâled-din Kâşânî'nin irşâdiyle Tasavvufa sülûk eylemiştir. Hoca Sâdeddin Efendi «Tâcü't-tevârih» adlı eserinde Dâvûd-ı Kayserî'yi şu sıfatlarla övmektedir:

«— Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin başarılı müridi, «Metâliu'l-en-vâr» isimli eserin sâhibi Kadı Urmevi Hz. lerinin faziletli talebesi, geçmiş ve gelecek bütün ilimleri özünde derlemiş olan, bütün şüphe perdelerini en gerçek şekilde açıklayan, zamânın âlimlerinin önderi Şeyh Mevlânâ Dâvûd-ı Kayserî...»

Kaynaklarda bahsedilmemekle beraber, Dâvûd-ı Kayserî'nin ilim tahsil için Konya ve Aksaray'a da gitmiş olması muhtemeldir. Çünkü Hocaları Sadreddin-i Konevi ve Kadı Urmevi Konya'da yaşamış ve orada ölmüşlerdir.

Mısır'dan döndükten sonra, tedaris hayatına başhyan Dâvûd-ı Kayserî, Muhyiddin-i Arabî ve İbni Fârız gibi «vahdet-i vücûd» nazariyesini benimseyen mutasavvif şeyhlerin eserlerini şerhetmeğe başlamıştır. İbni Fârız'ın «el-Kasidetü'l-Hamriyye» ve «el-Kasidetü't-Tâiyye» isimli tasavvufîla ilgili manzûmeleri ile Şeyh Muhyiddin-i Arabî'nin «Fûsûsü'l-Hikem» adlı, dünyaca meşhur eserini iki defa şerhetmiş, bunlardan birincisini, İlhanlılardan Ebû Saîd Bahâdır Han tarafından 728 H. tarihinde vezirliğe getirilen ve 736 H.'de şehid edilinceye kadar bu görevde kalan Vezir Gıyâsüddin Muhammed İbni Reşidüddin Fazlullâh'a ithâf etmiştir.

Kasidetü'l-Hamriyye şerhini ise, İlhanlı Vezirlerinden Eminüddin Abdülkâfi İbni Abdullâh et-Tebrizi'ye (Ölüm. ?) armağan eylemiştir. İbni Arabî'nin «Kurretü ayni's-şühûd» isimli kasidesini de, şerheden Dâvûd-ı Kayserî, genellikle tasavvufîla ilgili olarak bizim tesbitimize göre 16 aded Arapça eser telif etmiş ve bunları biz torunlarına hediye etmiştir. Hattâ Dâvûd-ı Kayserî'nin **Fûsus** şerhlerinin; Tasavvufun Osmanlı ülkesinde kolaylıkla tanınip yayılması na sebep olduğunu söyleyenler de, olmuştur.

Orhan Gâzi Hz. leri 731/1331 M. yılında İznik'i fethedince orada bir medrese yaptırmış, müderrisliğine kimin getirilmesi konusunda yapılan araştırma sonunda, akli ve nakli ilimlerde otoirte sâhibi Dâvûd-ı Kayserî'yi, Kayserî'den çağırarak otuz akçe yevmiye ile müderris tayin etmiştir.

Ölüme kadar yirmiyıl bu medresede müderrislik yaparak, pek çok talebe yetiştiren bu zât, eserlerinin bir çoğunu da buradaki tedaris hayatında telif etmiştir.

Âlim, faziletli, zühd ve takvâ sahibi olan Dâvûd-ı Kayserî nihâyet 751 H. de vefât etmiş, İznik'te Çandarlı Gâzi Hayreddin Paşa Camii karşısındaki Çınardibine defnedilmiştir. (4)

b) ESERLERİ

1 — Şerhu Füsûsü'l-Hikem

Topkapı Sarayı A. 1510

Dış ebadı : 210x125 mm. Yazı ebadı: 70X44 mm. sahifede 19 satır; Ta'lik bir yazı ile 849, H. yılında istinsah edilmiş olup, müstensihî belli değildir.

Diğer nüshaları :

Ayasofya 1896; Bağdatlı Vehbi Ef. 736/1; Esad Ef. 1540; Hekimoğlu Ali Paşa 471; Hüsrev Paşa 167; Lâleli 1419; Şerez 1469; Şehid Ali Paşa 1242, 1243, Zühdü Bey 408; Beyazıt 3752; İst. Üniversite 2315, 2362;

Çorum İl Halk Kütüphanesi 790; Bursa Haraççoğlu 79; Bursa Hüseyin Çelebi 453; Nuruosmaniye 2465, 2514;

Seyh Muhyiddin-i Arabî'nin dünyaca meşhûr «Füsûsu'l-Hikem» isimli tasavvufî eserinin şerhi olup, bazı büyüklerin isteği üzerine telif edilmiş ve mukaddimesinde tasavvufîla ilgili bilgiler verilmiş

4 — Taşköprü-zâde, Şakâyiku'n-Nümâniyye s. 8; Bursalı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri 1/67-68; Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-A'lâm, 3/2112; Âli Mustafa b. Ahmed Gelibolulu, Kühnü'l-ahbâr, yaprak 19b Kayserî Râşid Efendi Kütüphanesi no: 920; O. Rıza Kehhâle, Mu'cemü'l-müellifin 4/142; Serkis Yusuf Eyyân, Mu'cemü'l-matbûâtü'l-Arabiyye 2/1537; Hoca Sâdeddin Ef. Tâcü't-Tevârih (Sadeleştiren I. Parmaksızoğlu) 1/73; Müneccimbaşı Ahmed eDde, Müneccimbaşı Târihi, 1/90-91; Develioğlu Abdullah, Üçbin Türk ve İslâm Müellifi s. 133; Müneccimbaşı, Câmîu'd-düvel 2/755b Kayserî Râşid Efendi no: 913 yazma.

Mehmed Süreyyâ, Sicilli Osmânî 2/333; Adıvar İA. Adnan, Osmanlı Türklerinde İlim s. 12. Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı s. 1-2; Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi s. 643-644;

Not : Müneccimbaşı'nın «Câmîu'd-Düvel» inde, Hoca Sâdeddin Ef. nin «Tâcü't-Tevârih» inde Sadreddin-i Konevî ile Kadı Urmevî; Dâvûd-ı Kayserî'nin Hocası olarak gösterilmektedir. Konevî'nin ölümü 673 H.; Urmevî'nin ki ise 682 H. yılıdır. Dâvûd-ı Kayserî ise 751 H. yılında ölmüştür.

Dâvûd-ı Kayserî'nin Sadreddin-i Konevî ve Kadı Urmevî'den okuyup faydalanmış olması için en az yüz yıl veya daha fazla yaşamış olması gerekmektedir. Yüz yıl yaşamış olduğunu kabul etsek bile, Hocası Konevî'nin ölümünde 23 yaşında, Urmevî'nin ölümünde ise 32 yaşında olması icap eder.

Kemülddin Abdürrezzâk el-Kâşânî'den ilim almış olduğu ise, D. Kayserî'nin «Tefsiru'l-Besmele» isimli eserinde bizzat kendi kalemîyle ifade edilmiştir. Kâşânî'nin ölümü ise 730 veya 735 H. dir.

olan bu eser, İlhanlılardan Ebû Saïd Bahâdır Han tarafından 728 H. de ikinci defa vezirliğe getirilen ve 736 H.'de Ebû Saïd'le birlikte şehid edilen Vezir Gıyâsüddin Muhammed İbni Reşidüddin Fazlullâh'a ithaf edilmiştir. Bu sebeble eserin telif tarihi 728-736 H. tarihleri arasında olması büyük ihtimaldir.

Bu tarihlerde Anadolu İlhanlıların umûmi vâilileri tarafından idâre edilmekte olup, bu vâililerin tayin ve azil işleri de, Gıyâsüddin Muhammed'in elinde idi. Hattâ kendisine ünlü Selçuklu Veziri «Nizâmü'l-Mülk» ün bir halefi gözüyle bakılıyor ve hürmete lâyık görülüyordu. Vezirliğinden önce Horasan'da vâililik de yapmıştı.

Âlim, edib ve çok faziletli, insâniyet sâhibi ve iyi huylu bir zât olan Vezir Gıyâseddin Muhammed, ulemâya çok hürmet ve rağbet göstermiş ve onları himâye etmiştir. İşte bu sebebledir ki, Hamdulâh Kazvîni «Târih-i Güzide» sini; Evhad-i Isfehâni «Câm-ü Cem» isimli eserini; Kutbüddin-i Râzî «Levâmiu'l-Esrâr» ını; Şeyh Kemâlüddin Abdürrezzâk el-Kâşânî «Şerhu Menâzili's-sâirin» adlı eserini Gıyâseddin Muhammed'e ithâf etmişler; hattâ Selmân-ı Sâvecî, Hocay-ı Kirmânî onun faziletinden bahseden mersiyeler (şiirler) yazmışlardır. İstanbul kütüphânelerinde Gıyâseddin'in özel kütüphanesi için hazırlanmış çok kıymetli minyetürlü eserler dahi vardır.

İşte bu geleneğe uyan Şeyh Dâvüd-ı Kayserî de, «Şerhu Fusûsü'l-Hikem» ini Gıyâseddin Muhammed'e ithâf etmiştir. (5)

2 — Muttalau husûsü'l-kilem fi şerhi Fusûsü'l-hikem

Topkapı Sarayı R. 487

Dış ebadı: 200x125 mm. Yazı ebadı: 70x44 mm. Sahifede 25 satır; Tahminen XI. asr-ı hicride Ta'lik bir yazı ile yazılmıştır. Müstensih ve istinsah tarihi belli değildir.

Diğer nüshaları :

Aşir Ef. 163/2; Ayasofya 1982; Bağdatlı Vehbi Ef. 710; Cârullah 2061/31; Esad Ef. 1721/1; 1536; Fatih 2695, 2696/2, 2697, 2698, 2858; Hacı Mahmûd 2221, 2229, 2342/3, 2581; Halet Ef. 206, 207, 762/9, 818/2; Hasan Hüsnü Paşa 683; Hekimoğlu Ali Paşa 939; İzmirli İsmâil Hakkı 1128; Kadızâde Mehmet Ef. 274; Kılıç Ali Paşa 625/1; Lâleli 1385/2, 1515/4, 1589/4, 147/2; Pertev Paşa 623/16; Reşid Ef. 443-7, 1065; Şehid

5 — K. Çelebi, Keşfü'z-zünûn 2/1262; İbni Hacer, ed-Dürerü'l-kâmine 4/252; Müneccimbaşı, Câmü'd-Düvel 2/131-132 yazma Kayserî Râşid Ef. no 913; İslâm Ansiklopedisi 9/709.

Ali Paşa 1342/1, 1368/1; Köprülü 1/738; İst. Üniversite 3753, 256, 304, 5472, 6342; 2982; Nuruosmaniye 2458, 2459;

Bu eseriyle Davûd-ı Kayserî, İbni Arabî'nin «Fusûsu'l-Hikem» ini ikinci defa şerhetmiştir. Bu şerhin telif tarihinin birinciden sonra olması ve İznik Medresesinde müderris iken telif etmesi çok kuvvetlidir. Bu şerh aynı zamanda «Mukaddimetü Şerhi'l-Fusûs» adıyla da meşhurdur. Dünyaca meşhur olan şerh de budur. Bu eser 1299 H. de Tahran'da 494 sayfa; 1300 H. de ise Bonbay'da 318 sayfa olarak basılmıştır.

Eseri meşhur eden bilhassa mukaddime kısmı olup, bu kısımda Tasavvuf ilmi'nin usûl, âdâb ve erkânını anlatmış, tasavvufi istilâhları açıklamış ve bir kısım yenilikler getirmiştir. Bu mukaddime onbir bölümden meydana gelmektedir.

- 1 — Vücûd, Allâh'ın varlığı
- 2 — Allâh'ın isim ve sıfatları
- 3 — A'yân-ı sâbite
- 4 — Cevher ve araz
- 5 — Avâlim-i külliyye ve hazarât-ı hamsi İlâhiyye
- 6 — Keşf mertebeleri
- 7 — Süret-i hakîkati insâniyye olan âlem
- 8 — Hilâfet-i Muhammediyye ve Kutublar
- 9 — İnsandaki rûh-ı a'zâmın isim ve mertebeleri
- 10 — Rûhun Hakka dönüşü
- 11 — Peygamberlik, Risâlet ve Velâyet (6)

3 — Şerhu Kasideti't-Tâiyye

Kayserî Râşid Ef. 1115/2

Dış ebadı: 180x136 mm. Yazı ebadı: 142x110 mm. 47b-62a yaprak, sahifede 22 veya 23 satır; Nesih bir yazı ile yazılmış olup; müstensih tarihi belli değildir. Eserin sâdece mukaddimesi var olup, şerh kısmı mevcut değildir.

Diğer nüshaları :

Bağdathî Vehbî 702/1; Cârullâh 2054/13; Denizli 386; Hacı Mahmûd Ef. 3146/2, 3436/1, Hâmîdiyye 652; Halet Ef. 304/3, 762/20; Lâleli 357/3, 1395/2; Tâhir Ağa 1714/4; Topkapı Sarayı E. H. 1286; Selim

6 — K. Çelebî, Keşfü'z-zunûn 2/1720; İ. Paşa, Hediyetü'l-ârifin 1/361; M. Tâhir, O. Müellifleri 1/68-69; Serkis Yusuf Elyân, Mûcemü'l-matbûât 2/1537; Karatay F. Ethem, Topkapı Sarayı Arapça Yazmalar Kataloğu 3/138.

Ağa 500; Nuriosmâniyye 2424; Beyazıd 3426, 3444/5, 3731, 3732/1; Veliyyüddin 2102, 2103, 2104; İst. Üniversite 4394; Çorum İl Halk Kütüphânesi 2040; Nuruosmaniye 2424, 2521;

İbni Fâriz (Şeyh Ömer ibni Ali 577-632 H.)'in «el-Kâsîdetü't-Tâiyye» isimli 756 beyitlik tasavvufî ilâhî manzûmesinin şerhi olup, Tâiyye şerhlerinin en kıymetlilerindedir. Dâvud-ı Kayserî bu şerhinde -kendinden sonraki şârihlerden hiç birinin tenkitte bulunmadığı- bir çok tasavvufî latifeler zikretmiştir.

Müellif bu eseri, «Mukaddimetü Şerhi'l-Fusûs» adlı eseri (bk. Muttalau husûsî'l-kilem...) ile bir kısım risâlelerinden sonra telif ettiğini başlangıçta bildirmektedir. Eserin başlangıç kısmı; bir mukaddime, üç maksad ve bir hâtimededen meydana getirilmiş, kasidenin şerhine ise bunun bitiminde başlanmıştır. Başlangıçta; İbni Fâriz ve onun şerhi yapılan bu kâsidesinden bahsedilmiş, talebelerden bir kısmının bu kasîdeyi kendisine okuduklarını ve hocanın yanında da yardımcı olacak bir şerh bulunmadığı için bu şerhi yazdığı açıklanmış olup, mukaddime iki fasla ayrılmış, birinci fasılda bu ilmin derececi, başlangıcı ve meseleleri; ikinci fasılda bu ilmin bazı istihlâhları anlatılmıştır.

1. Maksad üç fasla ayrılmış, 1. Fasılda Allâh'ın varlığı, isim ve sıfatları; 2. Fasılda, tezeliülât-ı vücûdiyye ve hazarât-ı hamsi ilâhiyye'nin mertebeleri; 3. Fasılda, Âlem-i misâl = Âlem-i berzâh anlatılmıştır. 2. Maksad da üç fasla ayrılmış olup, birinci fasılda, nübüvvet; 2. fasılda, velâyet; 3. fasılda, velâyeti iktisap yolları izâh edilmiştir.

3. Maksad ise yine üç fasla ayrılmıştır. 1. fasılda cem ve neticeleri; 2. Fasılda, Tevhid ve mertebeleri; 3. Fasılda da, hilâfet zikredilmiştir. Hâtimedede ise, Hilâfet'in nasıl ve kimde sona ereceği açıklanmış olup, İbni Arabî'den iktibaslar yapılmış ve ona «ŞEYHİMİZ» diye hitab edilmiştir. Bu şerhin İznik Medresesinde telif edilmiş olduğu söylenebilir. Bu şerh «Keşfü vücûhi'l-ğurr li meâni'd-dürr» diye de isimlendirilmiştir. (7)

4 — Şerhu Kasîdeti'l-Hamriyye

Nüshaları :

Ayasofya 4075; Esad Ef. 888/6; 3782/37; Fâtih 3964, 3965, 5431/5; Hâlet Ef. 818/6; Lala İsmail Paşa 706/71; Lâleli 147/3, 3733/11; Reisü'l-

7 — K. Çelebi, Keşfü'z-zunûn 1/266; İ. Paşa Hediyyetü'l-Ârifin 1/361; M. Tâhir O. Müellifleri 1/68; Broekelmann, supp 1/464.

Küttâp 1174/4; Şehid Ali Paşa 2758/11; Tahir Ağa 142/3, 269/1, İst. Üniversite 1586, 3738; Bursa Genel 697.

İbnü'l-Fâriz'ın;

«Şeribnâ alâ zikri'l-Habibi müdâmeten»

«Sekirnâ bihâ min kablü en yuhlaka'l-kermu»

Açıklaması :

«Sevgiliyi andıkça devamlı olarak içtik»

«Bu sebeble de -daha üzüm yaratılmadan önce- sarhoş olduk» diye başlayan 32 beyitlik «el-Kasidetü'l-Hamriyye» isimli manzûmesi-nin şerhidir. Dâvûd-i Kayseri, yine bu şerhin başlangıcında, Tasavvufî ilgili olarak üç mukaddime zikretmiş, bir kısım açıklamalarda ve yeniliklerde bulunmuştur.

Bu eserini de, yine İlhanlı Vezirlerinden Sadrazam ve büyük âlim, hükemâ ve müdakkikin'in sultanı Eminü'd-Din Abdül-Kâfi İbni Abdullâh et-tebrizi (Ölüm ?)'ye ithaf etmiştir. (8)

Bütün araştırmalarımıza rağmen, bu zâtın ne zaman ve kimin veziri olduğu ve hangi tarihte vefat ettiği tesbit edilememiştir. İbrâhim Hakkı Konyalı'nın Aksaray Târihi'nde (cilt 2, sayfa 2366-67) bildirdiğine göre, «Eminüddin-i Tebrizi isminde bir zât, 664 Hicrî yılında Aksaray'da Kadılık yapmıştır. Dâvûd-ı Kayseri'nin bu eseri ithaf ettiği zâtın, aynı zamanda ulemâdan olması, hasebiyle, adı geçen şahıs olması ihtimâli de vardır.

Dâvûd-i Kayseri, eserini ithaf ettiği bu zâtı; «es-Sadrü'l-A'zam, Melikü fuzalâi'l-âlem, Efdalü'l-mütekaddimin ve'l-Müteahhirin, Ekmelü ulemâi'l-Âlemin, Sultânü'l-Hukemâ ve'l-Müdakkikin, Feridü dehrihi, Vahid ü asrihi, Mahzenü'l-esrâri'l-İlâhiyye, ve Menbau'l-Envâri'l-Ahadiyye, Eminullâhi fi esrârihi, Eminül-Milleti ve'd-Din Abdü'l-Kâfi b. Abdullâh et-Tebrizi Edâmallâhü fezâyilehü ale'l-Âlemin...» diye övmüştür. (Bursa Genel No: 697)

Bu eserin telif tarihi ve Eminüddin Tebrizi'ye ithaf edilmesi, kanâatimizce 731 H. yılından öncedir. Çünkü bu tarihte Dâvûd-ı Kayseri, İznik Medresesine Müderris olmuştur. Zira bu tarihten sonra telif edeceği bir eserini, Veliyye-i nîmeti olan Orhan Gazi'yi bırakıp ta, İlhanlı Vezirine ithaf etmesi düşünülemez.

8 — Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn* 2/1338; *Hediyetü'l-Ârifin* 1/361; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 90; *Osmanlı Müellifleri* 1/67-69; Tûran Osman Prof. Dr. Selçuklular Zamanında Türkiye s. 524.

5 — Esâsü'l-Vahdâniyye ve Mebne'l-Ferdâniyye

Konya Dergah No: 5020/9

Dış ebadı: 170x85 mm. Yazı ebadı: 142x68 mm. 54b-59a yaprak, Nesih bir yazı ile 866 H.'de yazılmış olup, müstensihi belli değildir. Mecmûatü'r-Resâil'in 9. risâlesidir. (9)

Diğer nüshası :

Veliyyüddin Ef. 1814/3.

—oooOooo—

6 — Merâtibü't-Tevhîd

veyâ

Risâletü't-Tevhîd

Konya Dergâh No: 4632/10

Dış ebadı: 253x142 mm. Yazı ebadı: (bbxbb) mm. 62b - 63b yaprak, Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Adından da, anlaşıldığı gibi Tevhîd'in mertebelerinden bahseden bir risâledir. (10).

Diğer nüshası :

Süleymâniye Denizli 404/4.

—oooOooo—

7 — Nihâyetü'l-Beyân ve Dirâyetü'--zamân

Nüshaları :

Hacı Mahmud Ef. 1511; Es'ad Ef. 1682/8; Veliyyüddin Ef. 1814/4; Beşiktaş Yahya Ef. Dergahı... (11)

—oooOooo—

8 — Tefsîru'l-Besmele

Nüshaları :

Damad İbrâhim Paşa 116/2; Cârullâh 2061/3; Es'ad Ef. 1693/16; Fâtih 141/2; Hekimoğlu Ali Paşa 49/2; Beyazıt Devlet Kitaplığı 517/1; Bursa Haraççioğlu 65/2.

Şeyh Kemâlüddin Abdürrazzâk el-Kâşânî'nin «Te'vilâtü'l-Kur'-ân» isimli eserinden Besmele-i Şerife tefsirindeki «Sûret-i Nev'iyye-i İnsâniyye» bahsine âit bir risâledir. (12)

—oooOooo—

9 — Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu 3/278; Brockelman, Supp II, 323.

10 — Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu 3/212; M. T. Osmanlı Müellifleri 1/67; İsmail Paşa, Hediyyetü'l-Ârifin 1/361.

11 — Keşfü'z-zunûn 2/1987; Osmanlı Müellifleri 1/68; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361; Defter-i Kütüphâne-i Es'ad Efendi.

12 — Osmanlı Müellifleri 1/68; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361.

9 — Tahkikü mâi'l-Hayât ve Keşfü Esrârî'z-Zulumât

Nüshası :

Nuruosmâniye 2687.

Kâtip Çelebi Keşfü'z-Zunûn'da bu eserin adını «Risâle fi mâi'l-Hayât» olarak zikretmiştir. (13)

—oooOooo—

10 — Risâle fi beyânı ahvâl-i Hızır Aleyhi's-Selâm (14)

11 — Keşfü'l-Hicâb an kelâmı Rabbi'l-Erbâb (15)

12 — Şerhu Hadisi'l-Erbain (16)

13 — Şerhu Menâzili's-Sâirin (17)

14 — Şerhu Arûzi'l-Endülüsü (18)

15 — Şerhu Kasideti's-Şeyh Ekber

Nüshası :

Hâlet Efendi 819/7

Muhyiddîn-i Arabî'nin «Kurratü Ayni's-Şühûd» isimli Tasavvuf-la ilgili manzûmesinin şerhidir. (19)

—oooOooo—

16 — Şeceretü'l-Yakîn fi ilmi't-Tasavvuf

veyâ

Risâle fi't-Tasavvuf (20)

Nüshaları :

Ayasofya 1898/2; İst. Üniversite 151.

—oooOooo—

13 — Keşfü'z-Zunûn 1/888; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361; Osmanlı Müellifleri 1/67-68.

14 — O. Müellifleri 1/67; H. Ârifin 1/361; Brockelman Supp II, 323.

15 — İ. Paşa, Keşfü'z-Zunûn Zeyli 2/359; Brockelman Supp II, 323.

16 — Keşfü'z-Zunûn 2/1038; H. Ârifin 1/361; O. Müellifleri 1/67-68.

17 — Osmanlı Müellifleri 1/67; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361. «Şeyhü'l-İslâm Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî es-Sûfî (Ölüm 481 H.)'nin Tasavvuf-la ilgili olarak telif ettiği «Menâzilü's-Sâirin» isimli eserinin şerhidir. Nüshası tesbit edilemedi.

18 — Osmanlı Müellifleri 1/67; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361; Taşköprü-zâde, Miftâhu's-Saâde 1/129. «Ebû'l-Ceyş Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî (Ölüm 549 H.)'nin Arap Edebiyatının vezin kalıpları ile ilgili eserinin şerhidir. Nüshası tesbit edilemedi.

19 — Osmanlı Müellifleri 1/68; Hediyyetü'l-Ârifin 1/361.

20 — Brockelman, Supp II, 323.

Not : 10 sıra numaradan, 14 sıra no'ya kadar ki, beş eserden hiç birinin nüshası tesbit edilememiştir.

III — ŞEYHLERİ (HOCALARI)

a) Sadreddin-i Konevi

Künyesi;

Şeyh Sadreddin Ebü'l-Meâli Muhammed İbni İshâk el-Konevi
(605-673 H./1207-1274 M.)

Altıyüzbeş hicri yılında Malatya'da (21) doğan Sadreddin küçük yaşta babasını kaybederek yetim kalmış ve daha sonra Konya'ya yerleşmiştir. O sıralarda Konya'ya gelen Şeyh Muhyiddin-i Arabi, Sadreddin'in annesi ile evlenmiş, bu sebeble İbni Arabi, Sadreddin'i büyük bir titizlikle terbiye etmiş ve onun müsbet ve ma'nevî ilimlerde iyi bir şekilde yetişmelerini sağlamıştır.

Konya'ya yerleşmesinden sonra Konevi nisbeti ile anılan Şeyh Sadreddin bütün ömrünü medresede geçirmiş ve kendi evini ilim tedris yeri yapmıştır. Bilhassa Hadis ilmindeki kudreti ile Muhyiddin-i Arabi'nin felsefesini yaymağa çalışmıştır.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ile muâsır bulunmaları ve birbirleri ile çok samîmi olmaları sebebiyledir ki Mevlânâ, kendi cenâze namazının kıldırılmasını Konevi'ye vasiyyet etmiş, Konevi'de bu vasiyyet üzerine Mevlânâ'nın cenâze namazını kıldırırken iki defa fenalık geçirmiş, fakat yine de kendisinin kıldırması aralarındaki samimiyeti anlatmağa kâfidir. Mevlânâ'nın, kendi cenâze namazının kıldırılmasını Konevi'ye vasiyyet etmesi de, onun Konya'da yüksek bir şahsiyet olduğunu göstermeye yeter.

Konevi kendi zamanında Konya'nın en büyük şeyhi ve âlimi olup, «Ekberiyîye» tarikatını temsil etmiştir. Şeyh Muhyiddin-i Arabi'nin oğulluğu ve eserlerinin şârihi (açıklayıcısı) olduğu için «Şeyh-i Kebir» diye de anılmıştır.

Konevi, o devirde devamlı ders okutmuş ve bir çok talebe yetiştirmiştir. Müeyyidüddin el-Cenedi, Mevlânâ Şemsüddin, Şeyh Fahrüddin-i Irâkî, Şeyh Sa'düddin el-Fergâni ve bunlardan başka Şeyh Dâvüd-ı Kayseri gibi bir çok kimseler onun sohbetinden istifade etmişlerdir. Hattâ Mevlânâ Celâleddin-i Rumi'nin de, Konevi'den ders aldığı rivâyet edilmektedir.

21 — Doç. Dr. N. Keklik'in «Sadreddin-i Konevi'nin felsefesinde Allah-Kâinat ve İnsân» adlı eserinin XI. sayfasında Malatya'da doğduğunu şüpheli karşılayarak «Menkabeye dayanmaktadır» denilmektedir.

Ayrıca Şeyh Sa'deddin-i Hamevi ile özel sohbetleri olduğu gibi, Nasirüddin-i Tûsi ile de, aralarında bazı konularda mektuplaşmalar olmuş ve bu mektuplaşmalar sonunda Tûsi aczini kabul ederek Şeyh Sadreddin'den feyz almıştır. (22)

Şeyh Sadreddin, Saray Yavrusu konağında Hadis okutur, zamanın büyükleri de, bu derse devam ederlerdi. Hükümet, bu hizmetinden dolayı kendisine büyük tahsisât vermiştir.

Muhaddisliği hakkında şöyle bir fıkra anlatılır. Çelebi Hüsameddin, Mevlânâ'ya:

«— Şeyh Sadreddin bu yolda muhakkik mi, yoksa mukallid midir?» diye sormuş, Mevlânâ da:

«— Mukalliddir» diye cevap vermiştir.

İbni Arabî'den ilim öğrenip ve onun felsefesini ve tarikatini devam ettiren Konevi, aşağıda isimlerini vereceğimiz bir çok eserleri de, telif edip bizlere hediye olarak bırakmışlardır.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin ölümünden sekiz ay sonra 673 H. de Konya'da vefat eden Konevi buraya defnedilmiş ve daha sonra kendi adına bir câmi ve bir de türbe yaptırılmıştır.

—oooOooo—

KONEVİ'NİN ESERLERİ ve yazma nüshalarından bir veyâ ikisinin bulunduğu Kütüphane ve kayıt numaraları :

- 1 — **el-Fükûk fi müstenidâtı hukemi'l-Füsûs**
(Konya Yusuf Ağa 4858; Manisa Muradiye 1104)
- 2 — **Hırkâtü't-Tasavvuf**
(İst. Belediye Osman Ergin 1441)
- 3 — **İ'câzü'l-beyân fi keşfi ba'zı esrârı Umî'l-Kur'an.**
«Fâtiha Tefsiri»
(Konya Yusuf Ağa 5025; Ayasofya 402)
- 4 — **Makâlât** «Şeyh Nasirüddin tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir»
- 5 — **Mektûbât**
(Konya Dergah 1637; İst. Reşid Ef. 490)

22 — Muhterem Hocamız Dr. Mikail Bayram, Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi İst. 1979 ayrı basım'daki: «**Sadreddin Konevi ile Hâce Nasirüddin-i Tûsi'nin mektuplaştıkları iddiası üzerine**» başlıklı makalesinde:

«— Sadreddin-i Konevi ile mektuplaşmalar yapan zâtin, Nasirüddin-i Tûsi olmayıp; Kırşehirli şeyh Nasirüddin Ebû'l-Hakâyık Mahîmüd b. Ahmed el-Höyî (660/1262) «Ahî Evran» olduğunu delilleriyle isbat etmeğe çalışmıştır.

- 6 — **Mit'atü'l-ârifin**
(Esad Ef. 1427; Vehbi Ef. 737)
- 7 — **Miftâhu'l-ğayb**
(Kayseri Râşid Ef. 1125; Konya Yusuf Ağa 4865)
- 8 — **Nefehâtü'l-İlâhiyye**
(Konya Yusuf Ağa 4867/2; Lala İsmail 709)
- 9 — **en-Nusûs fi tahkiki't-tavri'l - mahsûs**
(Hüdâi 51; Bursa Haraccı 790)
- 10 — **Risâle fi hakkı'l-Mehdi**
(Osman Ergin 1883; Ayasofya 4849)
- 11 — **Risâletü'l-Hâdiye**
(İst. Üniversite A 4122; Veliyyüddin Ef. 3191)
- 12 — **Risâletü'l-müfessaha an müntehe'l-efkâr**
(Şehid Ali Paşa 1362; Kütahya Vâhid Paşa (622)
- 13 — **Risâletü's-seyr ve's-sülûk**
(Şehid Ali Paşa 1389)
- 14 — **Sûretü Mükâtebeti's-Şeyh Sadreddin el-Konevi**
—eş—Şeyh Nâsirüddin et-Tûsi
(Esad Ef. 1143; Pertev Paşa 617)
- 15 — **Sûretü Mükâtebeti's-Şeyh Sadreddin el-Konevi**
—eş—Şeyh Yâsin Telemsânî
(Şehid Ali Paşa 1344)
- 16 — **Şerhu Hadisi'l-erbain**
(Fâtih 788; Dügümlü Baba 60)
- 17 — **Şerhu's-şecereti'n-Nu'mâniyye fi'd-Devleti'l-Osmâniyye**
(Konya Dergâh 2949; Nuriosmâniye 2286)
- 18 — **Şuabü'l-imân**
(Feyzullâh Ef. 2163; Cârullah 2054)
- 19 — **Tebziratü'l-mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehi**
(Ayasofya 1961; Nuriosmâniye 2286)
- 20 — **et-Teveccühü'l-etemmü'-â'lâ nahve'l-Hakkı Celle ve Alâ**
(Esmâ-i husnâ Şerhi)
(Konya Yusuf Ağa 4883/6; Şehid Ali Paşa 1369)
- 21 — **Vasâyâ**
(Ayasofya 2910/8-9; Yahyâ Ef. Dergâhı 140)
- 22 — **Vasiyyetü's-Şeyh Sadreddin İnde'l-vefât**
(Konya Yusuf Ağa 4883/4; Esad Ef. 3814)
- 23 — **Zâbitatü'l-hukemiyye**
(Hüdâi Ef. 1814)

KONEVİ'NİN ESERLERİNDEN MEVCUT NÜSHALARININ OLUP OLMADIĞI

- 1 — el-Müfâvedât
- 2 — Keşfü's-sırr
- 3 — Miftâhu akfâli'l-kulûb li mefâtihî Allâmi'l-ğuyûb
- 4 — Mevâridü zevi'l-ihtisâs ilâ makâsıdı Süreti'l-Ihlâs
- 5 — Nefesetü'l-Masdûr ve tuhfetü'l-meşkûr
- 6 — Risâletü'l-mürşidiyye (23)

b) KADI URMEVİ

Künyesi :

Kadı Sirâcüddin Ebü's-Senâ Mahmûd İbni Ebi Bekr el-Urmevi eş-Şâfiî (594-682 H./1198-1283 M.)

Hayatı hakkında geniş bilgi edinemediğimiz Urmevi, 594 H. de Azerbeycan Urmiyesinde dünyaya gelmiştir. Fıkıh, Usûl, Kelâm, Felsefe ve Mantık ilmi tahsil eden ve bu dallarda otorite sahibi olan Urmevi'nin adı geçen konularla ilgili bir çok eserleri vardır.

Musul'da Kemâleddin b. Yusuf'tan ilim tahsil eden Urmevi bir müddet de Şam'da kalmış ve bir ara kadılık dahi yapmıştır.

«Metaliu'l-Envâr» isimli eserinden öğrenildiğine göre, Kadı Urmevi, Siyavuş oğlu Keykâvus ve Karamanoğlu Mehmet beyin Konya'dan çıkarılmaları için fetvâ vermiştir.

Urmevi aynı zamanda Mevlânâ Celâleddin-i-Rûmi ve Sadreddin-i Konevi ile muâsırdı. Bunlarla hükümdar saraylarında verilen ziyâfetlerde, husûsi buluşmalarda ve sohbetlerde bulunurlardı. Urmevi'nin ilk zamanlarda Mevlânâ ile bir kısım anlaşmazlıkları olmuşsa da, sonunda Mevlânâ'nın yakınlarından olduğu rivâyet edilmektedir. Hatta Mevlânâ'nın cenâze namazını kıldırın Sadreddin-i Konevi'nin fenâlık geçirmesi üzerine cenâze namazını Urmevi'nin kıldırması için teklif edildiği de söylenmektedir.

Dâvud-ı Kayserî ve Taceddini'l-Kürdi gibi bir çok talebe yetiştiren Urmevi nihâyet 682 H. de Konya'da vefât etmiş ve oraya defnolunmuştur.

23 — K. Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn* 120, 455, 537, 889, 900, 1034, 1038, 1288, 1490, 1758, 1768, 1956, 1967; İsmail Paşa, *Keşfü'z-Zunûn zeyli* 1/335, 2/41, 523, 598; Kehhâle Ö. Rızâ, *Mu'cemü'l-müellifin* 9/43; Ş. Sâmi, *Kâmüsü'l-A'lâm* 4/2944; Develioğlu Abdullâh, *Üçbin Türk ve İslâm Müellifi* s. 429; Hoca Sâdeddin Ef. Tâcü't-Tevârih 1/73; M. Câmî, *Nefehâtü'l-üns tercümesi* (Lâmî Çelebi) s. 632; Ergin Osman, *Şarkiyat Mecmûası* 2/63-90;

URMEVİ'NİN ESERLERİ:

- 1 — Beyânü'l-hakk fi'l-mantık ve'l-hikme
(Topkapı Sarayı A. 3378, 3440)
- 2 — Es'ile fi't-tahsil
- 3 — Latâifü'l-hikme
(Meşhed 1/71/230)
- 4 — Lübâbü'l-erbain fi usûli'd-Din fi'l-keîâm
(Topkapı Sarayı A. 1783)
- 5 — Metâliu'l-envâr fi'l-mantık ve'l-hikme
(Kayseri Râşid Ef. 11178/2; Konya Yusuf Ağa 49)
- 6 — Muhtasaru Şerhi's-Sünne fi'l-Hadis
- 7 — Resâil fi ilmi'l-cedel
- 8 — Risâle fi emsileti't-teaddüdi fi'l-usûl
- 9 — Şerhu'l-İşârât ve't-Tenbihât fi'l-mantık ve'l-felsefe
(Topkapı Sarayı A. 269)
- 10 — et-Tahsil fi şerhi'l-muhassal fi'l-fıkh
(Esad Ef. 3804/1; Topkapı Sarayı A. 1314)
- 11 — et-Tahrir fi Şerhi'l-veciz fi'l-fıkh
(Konya Yusuf Ağa 4813, 4814, 4815, 5394, 5395)
- 12 — Tehzibü'l-muhkem Ve'l-muhitü'l-âzam fi'l-lüğa
- 13 — Zeylü'n-nihâye fil-Hadis (24)

c) KÂŞÂNÎ

Künyesi :

Şeyh Kemâlüddin Abdürrezzâk İbni Ahmed İbni Ebi'l-Ğanâim el-Kâşânî'dir. (730 veya 735 H./1329 veya 1334 M.)

Hayatı hakkında etraflı bilgi edinemediğimiz Kâşânî, Şeyh Nureddin Abdüssamed Natanzi'nin müridlerindedir. Muhyiddin İbni Arabî'nin mektebine mensup bir sufi olan Kâşânî, «Vahdet-i Vücüd» nazariyesini savunanlardandır.

Şeyh Rüküddin Alâüddeve (ölm. 736 H.) ile Muhyiddin-i Arabî'nin ehli sünnet akidesinde olup olmadığına dair mektupla bir çok münakaşaları olmuştur.

24 — K. Celebi, Kesfü'z-Zunûn 61, 92, 95, 261, 848, 902, 1615, 1715, 1846, 2002; İ. Paşa, Hediyetü'l-Ârifin 2/406; Hoca Sadeddin Ef. Tcüt-tevârih 1/73; Kehhâle Ö. Rıza, Mucemül-müellifin 12/155; Sübkî, Tabakâtü's-Sâfiyye 8/371; Konyalı İbrâhim Hakkı, Konya Tarihi s. 750-751.

Nefehâtü'l-üns tercümesinde Kâşânî'nin hayatı anlatılırken Vahdet-i vücûd konusundaki şu rubâî dikkati çekmektedir.

- «Ben, ben değilimki, ben direm ben sensin»
«Etvâr-ı vücûd içre görünen sensin»
«Yolunda ne ten kaldı ne cân, mahvoldu»
«Uşşâka eğer cân ve eğer ten sensin»

«Tevîlâtü'l-Kuran» ve «Hakâiküt-Te'vil fi Dakâiküt-Tenzil» isimli tefsirlerinde âyetleri ve Kur'an temsillerini kendine has tasavvufî bir üslup içerisinde te'vil ve tefsir etmektedir. Hatta bu eserlerini telif ederken «Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ölm. 412 H.) nin tesirinde kaldığını Doç. Dr. Süleyman Ateş «Sülemî ve Tasavvufî tefsiri» isimli eserinde mukayeseli olarak anlatmıştır.

Hocası Şeyh Nureddin Abdüssamed Natanzî'den mânevî ve tasavvufî ilimleri tahsil eden Kâşânî nihayet 730 veya 735 H. yılında vefât etmiştir.

ESERLERİ:

- 1 — **Hakâiku't-te'vil fi dakâiküt-tenzil**
(Konya Dergah 63; Ayasofya 198); Bursa Haraççoğlu 54)
- 2 — **Istîlâhâtü's-Süfiyye** (Latâifü'l-a'lâm fi işârâtı ehli'l-ifhâm)
(Kayseri Râşid Ef. 1119; Konya Yusuf Ağa 620, 7227)
- 3 — **Misbâhu'l-hidâye ve miftâhu'l-kifâye**
(Esad Ef. 1720)
- 4 — **Reşhu'z-zülâl fi şerhi elfâzî'l-mütedâvileti beyne erbâbi'l-ezvâk ve'l-ahvâl**
- 5 — **Risâle fi tairifi'l-fütüvve**
(Ayasofya 4875/7; Köprülü 1589)
- 6 — **Risâle fi'l-kazâ ve'l-kader**
(Ayasofya 4875; (79b-83a)
- 7 — **Risâletü'l-Kumeyliyye**
(Konya Dergâh 5020/6 (41b-43b); Ayasofya 4875/5)
- 8 — **Risâletü's-Sermediyye**
(Berlin 2312)
- 9 — **es-Sirâcü'l-vehhâc fi tefsiri'l-Kur'an**
- 10 — **es-Şeceretü't-tayyibe**
(Âtîf Ef. 2241; 535b-546b).
- 11 — **Şerhu Fusûsî'l-hikem**
(Top. Sarayı A. 1503; Konya Dergah 5705)
- 12 — **Şerhu Mevâkı'n-nücûm**

- 13 — Şerhu Menâzili's-sâirin
(Kayseri Râşid Ef. 1115/7; Konya Yusuf Ağa 7227)
- 11 — Şerhu't-tâiyye li'bni'l-Fârız (Keşfü vüçuhi'l-ğurr li meâni'd-dür
(Selim Ağa 501)
- 15 — Tevilâtü'l-Kur'an
(Esad Ef. 47; Ayasofya 81)
- 16 — Tezkiyetü'l-ervâh an mevânii'l-iflâh
(Fâtih 2595)
- 17 — Tezkiretü's-sâhibiyye
(Kâhire II/556)
- 18 — Umdetü's-süfiyye
(Konya Dergâh 5020/10) (25)

IV — HALEFLERİ VE MUÂSIRLARI

a) ŞEYH TÂCEDDİN EL-KÜRDİ

(Ölüm : 761 H./1359 M.'den önce)

Uzun künyesi, doğum ve ölüm tarihleri' hakkında yeteri kadar bilgi bulamadığımız bu zât; Kadı Sirâcüddin Mahmûd İbni Ebi Bekr el-Urmevî'den de ders okumuş, bilhassa fıkıh ilminde yüksek dereceye ulaşmış, fazilet ve yüksek ahlâkı ile tanınmıştır.

Şeyh Davûd-ı Kayseri'nin İznik Medresesinde Müderris iken 751/1350 yılında vefat etmesi üzerine Sultan Orhan Gâzi tarafından bu medreseye müderris tayin edilmiştir.

Tâceddin el-Kürdi iki kızından birini 726 H.'de -126 yaşında olduğu halde- vefat eden ihtiyâr Şeyh Edebâli ile, diğer birini de Vezir Hayreddin Paşa ile evlendirmiştir.

Şeyh Edebâli'ye kızını vermesi sebebiyle de, Sultan Orhan Gazi ile akrabalık kurmuştur. Çünkü Orhan Gazi'nin annesi, Şeyh Edebâli'nin kızıdır.

On seneye yakın bu medresede müderrislik yaparak bir çok talebe yetiştiren Tâceddini'l-Kürdi, Orhan Gazi zamanında ölmüş, ye-

25 — K. Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn* 107, 266, 336, 883, 983, 1263, 1552, 1828; İ. Paşa, *Hediyetü'l-Arifin* 1/567; Bursalı M. Tâhir, *O. Müellifleri* 1/67; Lâmfî Çelebi, *Nefehâtü'l-İns* tercümesi s. 544-553; Develioğlu Abdullâh, *Üçbin Türk ve İslâm Müellifi* s. 429; İ. A. 1/105-109; Ateş Süleyman Doç. Dr., *Sülemi ve Tasavvufi Tefsiri* s. 231.

rine ise yine Orhan Gazi tarafından Mevlâ Alâüddin Esved getirilmiştir.

Orhan Gazi'nin ölümü 761/1359-60 yılı olduğu için, Tâceddini'l-Kürdi'nin ölüm tarihini 761 H.'den önce diye kayıtladık. Araştırma yaptığımız kaynaklarda hiç bir eserine rastlıyamadık. (26)

b) ALÂÜDDİN ESVED (KARAHOCA)

(800 H./1397-98 M.)

Künyesi :

Mevlâ Alâüddin Ali b. Ömer el-Esved olup, Afyonkarahisarlıdır. Tahsilini İran'a giderek tamamlamıştır. Şeyh Dâvûd-ı Kayseri'den sonra İznik Orhâniye sonra adı geçen medreseye Orhan Gazi tarafından müderris tayin edilmiştir.

Mevlânâ Şemsüddin Fenâri dahi bir müddet bu zattan ilim tahsil etmiştir. Hanefi mezhebinde olan Alâüddin Esved 26 Muharrem 800 H.'de vefat etmiş olup, İznik'te Şeref-zâde Mahallesindeki türbesinde medfundur.

ESERLERİ :

- 1 — el-İnâye fi şerhi'l-vikâye
İslâm Hukûkuna âit olan bu eseri İznik medresesinde müderris iken telif etmiştir.
- 2 — Şerhu'l-Muğni fi usûli'l-fıkh
787 H. yılında telif edilmiştir.
- 3 — Künûzu'l-envâr fi şerhi Rumûz-ı'l-esrâr
Usûl-i fıkhâ âit olan bu eser Sultan Murad Hüdâvendigâr adına telif edilmiştir. Bir nüshasının Nuriyosmâniye kütüphânesinde bulunduğu Osmanlı Müelliflerinde Bursalı M. Tâhir Bey tarafından bildirilmektedir. (27)

c) YÂR ALİ ŞİRAZİ

(814 H./1411 M.)

Künyesi :

Şeyh Yâr Ali İbni Zeynüddin Siyavuş olup, Amasyalıdır.

26 — Taşköprü-zâde, Şakâyık s. 9.

27 — K. Çelebi, Keşfü'z-Zunûn 1749, 2021; İ. Paşa, Hediye'tü'l-Ârifin 1/726; Taşköprü-zâde, Şakâyık s. 9; Mecdi, Şakâyık tercümesi s. 38-39; Kehhâle, Ö. Rızâ, Mucemü'l-müellifin 6/291; M. Tâhir, Osmanlı müellifleri 1/351-52.

Babası Zeynüddin Siyavuş, Divrikli ise de, Amasya'ya hicret etmiştir. Dedesi vedâ ecdâdından birinin Şirâz'lı olması sebebiyle kendisinin ŞİRÂZÎ diye nisbet edildiği sanılmaktadır.

Yâr Ali, akli ve nakli ilimlerde yüksek bilgi sâhibi olup, aynı zamanda büyük edib ve mutasavvıflarımızdandır. Zamanında müftülük yaparak halkın müşkil sorularını cevaplandığı «Şakâyık» ta bildirilmektedir.

Şeyh Dâvûd-ı Kayseri'nin «Şerhu Fusûsı.l-hikem» isimli eserinin Bursa Hüseyin Çelebi 453 numarada kayıtlı nüshasının kenarında Yâr Ali Şirâzi'nin kendi el yazısı ile hâşiye ve açıklamaları vardır. Bir süre Eretna oğullarının hizmetinde de bulunan Yâr Ali Şirâzi nihâyet, 1 Cemâzi'l-evvel 814 H. yılında Bursa'da vefat etmiştir.

ESERLERİ:

1 — el-Lemehât fi şerhi'l-Lemeât

Farsça olan bu eser Sadreddin-i Konevi'nin müridlerinden olan Şeyh Fahrüddin İbrâhim b. Şehriyâr el-İrâki (680/1281)'nin Tasavvufufla ilgili «el-Lemeât» isimli eserinin şerhidir.

Nüshaları : Konya Dergâh 1692, 1711; İst. Üniversitesi T. Y. arasında 3988.

2 — el-Makâsîd'ü'n-nâciye fi'l-mebdei ve'l-maâş ve'l-maâd

Bu eser 777/1375 yılında telif edilmiş olup Farsçadır. Eser, müellifinin ilmine ve kemâline şahidlik etmektedir. Şeyh Abdülmecid es-Sivâsi (971-1049/1563-1639) tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. (28).

d) KUTBÜDDİN İZNIKİ

(ölm. 821 H./1418 M.)

Künyesi :

Kutbüddin Şeyh Muhammed b. Muhammed el-İzniki olup, İznik'te doğmuştur. Zamanın âlimlerinden Hasan Paşa b. Mevlâ Alâüddin Esved'den ilim tahsil etmiş olan İzniki, akli ve nakli ilimlerde yüksek dereceye ulaşmış, faziletli ve takvâ sahibi bir âlim olmuştur.

Bilhassa İslâm Hukûkuna ait ilimlerde mahâret gösteren İzniki, aynı zamanda büyük bir mutasavvıftır.

28 — K. Çelebi, Keşfü'z-Zunûn 1564; İ. Paşa, Hediyyetü'l-Ârifin 1/728; Taşköprü-zâde, Şakâyık s. 25; M. Tâhir, O. Müellifleri 1/192; M. Bayram, Tarih Dergisi sayı 32, sayfa 14-16.

Timurla olan sohbetinde onun zâlimce yaptığı cinâyetlere karşı doğru ve acı sözler söylediği halde Timur'un cevap vermeyerek sükûta mecbur olduğu Şakâyık'ta bildirilmektedir.

Nihâyet İzniki, 8 Zilhicce 821 H. tarihinde İznik'te vefat etmiş olup, Halil Paşa Câmii bitişiğindeki türbesinde medfundur.

E S E R L E R İ :

- 1 — **Fethu Miftâhi'l-Gayb**
(Konya Dergâh 1632)
- 2 — **El-İkdü's-semîn ve'l-akdü'l-yemîn**
- 3 — **Mukaddimetü's-salât**
(Topkapı Sarayı T. Y. K. 823)
- 4 — **Mürşid'ül-müteehhil**
(Kavala «Yunanistan» 1/395)
- 5 — **Râhatü'l-kulub**
(Türkçe bir ilmihaldir. Ayasofya no:
- 6 — **Tefsiru Kutbüddin İzniki**
- 7 — **Telifikât fi şerhi'l-mesâbih**
- 8 — **Zâdü'l-meâd fi'l-fürû ve'l-ahlak (29).**
Nüshası Bursa İncirli Dergâhı no:

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Aksarâyi Mahmûd b. Muhammed, **Müsâmeretü'l-Ahbâr** (Prof. Osman Turan Neşri) Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1944.
- 2 — Âli Mustlafa b. Ahmed Gelibolulu, **Kühnü'l-Ahbâr**, yazma v. 19b - Kayseri Râşid Ef. Kütüphanesi no: 920.
- 3 — Ateş Süleyman, Doç. Dr. **Sülemi ve Tasavvufî Tefsiri**. Sönmez Neşriyat Nürettin Uycan Matbaası İstanbul 1969 I. baskı.
- 4 — Adıvar A. Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**. Yükselen Matbaacılık İstanbul 1970.

29 — K. Çelebi, **Keşfü'z-Zunûn** 457; İ. Paşa, **Hediyetü'l-Ârifin** 2/184; Kehhâle Ö. Rızâ, **Mücemü'l-müellifin** 11/191; Mecdî, **Şakâyık Tercemesi** 58-59; Taşköprü-zâde **Şakâyık** 24; Mehmet Tâhir, **Osmanlı Müellifleri** 1/144..

Not : Dâvûd-ı Kayserî'nin «Halefleri ve Muâsırları» olarak sıraladığımız bu dört zâta, Dâvûd-ı Kayserî'nin talebeleri göziyle de bakılmaktadır.

- 5 — Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-zeyl alâ Keşfi'z-zunûn*. Milli Eğitim Bakanlığı İst. 1972, 2 cilt II. baskı.
- 6 — Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. M.E.B. Behiyye Matbaası İst. 1951 2 cilt.
- 7 — Baltacı Câhit Dr. XV - XVI. asırlarda Osmanlı Medreseleri. İrfan Matbaası İst. 1976.
- 8 — Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*. Matbaa-i Âmire İst. 1333 H. 3 cilt.
- 9 — Brockelmann, Leiden 1935 5 cilt.
- 10 — *Defter-i Kütüphâne-i Esad Ef. Mahmud Bey Matgaası* İst. 1262 H.
- 11 — Develioğlu Abdullâh, *Üçbin Türk ve İslâm Müellifi*. Yaylacık Matbaası İstanbul 1973.
- 12 — Gölpınarlı Abdülbâki, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1967 3 cilt.
- 13 — Hoca Sâdeddin Ef. *Tâcü't-tevârih* (sadeleştiren İ. Parmaksızoğlu) M.E. Basımevi İst. 1974 I. baskı.
- 14 — İbni Haceri'l-Askalâni, *ed-Dürerü'l-Kâmine*. Matbaa-ı Medeni Mısır 1385/1966 5 cilt II. baskı.
- 15 — *İslâm Ansiklopedisi*, M.E. Basımevi İst. 1971 12 cilt.
- 16 — Karatay F. Ethem, *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu* Küçük Aydın Matbaası İst. 1961 4 cilt.
- 17 — Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-Kütübi ve'l-fünûn*. M. E. Basımevi İst. 1972 2 cilt. II. Baskı.
- 18 — Keklik Nihat Doç. Dr., *Sadreddin Konevinin Felsefesinde Allâh Kâinât ve İnsân*. Edebiyat Fakültesi Matbaası İst. 1967.
- 19 — Kehhâle Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifin*. Terakki Matbaası Şam 1957 15 cilt.
- 20 — Konyalı İbrâhim Hakkı, *Konya Tarihi*. Yeni Kitap Basımevi Konya 1964.
- 21 — Mecdî Efendi Mehmed Çelebi, *Hakâiku's-Sakâik*. İst. 1269 H.
- 22 — Mehmed Süreyyâ, *Sicilli Osmâni*. Matbaa-ı Âmire İst. 1308 4 cilt.
- 23 — Molla Câmî, *Nefehâtü'l-Üns* (mtc. Lâmiî Çelebi) Tan Matbaası İst. 1972.
- 24 — Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Câmiu'd-Düvel*. Yazma Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi no: 913/1-2.
- 25 — Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Târihi*. (sadeleştiren İsmail Erünsal) Kervan Kitapçılık Matbaası İst. tarihsiz 2 cilt. I. baskı.

- 26 — Öztuna Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**. İrfan Matbaası İst. 1977 12 cilt.
- 27 — Serkis Yusuf Elyan, **Mu'cemü'l-matbûâtî'l-Arabiyye**. Serkis Matbaası Mısır 1928 2 cilt.
- 28 — Sübki, **Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ**. Halep 1383/1964 8 cilt I. baskı.
- 29 — **Şarkiyat Mecmûası**, Osman Yalçın Matbaası İst. 1958 7 cilt.
- 30 — Şemseddin Sâmî, **Kâmüsü'l-A'lâm**. Mihran Matbaası İst. 1311 6 cilt.
- 31 — Taşköpri-zâde, **Miftâhu's-Saâde ve Mısbâhu's-Saâde fi mev-zûâtî'l-Ulûm**. İstiklâl Matbaası Kâhire tarihsiz 4 cilt.
- 32 — Taşköpri-zâde, **Şakâiku'n-Nümâniyye fi ulemâi'd-Devleti'-Osmâniyye Meymeniyye** Matbaası Mısır 1310 2 cilt.
- 33 — Tûran Osman Prof. Dr. **Selçuklular Zamanında Türkiye**. İst. Matbaası İst. 1971.
- 34 — Unat Fâik Reşid, **Hicri Tarihleri Milâdi Tarihlerle Çevirme Kılavuzu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1965.
- 35 — Uzunçarşılı İ. Hakkı, Ord. Prof. **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı** Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1965.
- 36 — Uzunçarşılı İ. Hakkı Ord. Prof. **Osmanlı Tarihi**, 4 cilt. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1949.
- 37 — Zeki Velidi Togan, İst. Ü. E. Fakültesi **Tarih Dergisi**, Kayseri ve Bursa'daki Bazı yazmalar Hakkında, İbrahim Horoz Basımevi İst. 1952, 3 cilt.